

Om sjusk og sladder i videnskabsjournalistikken

Videnskabsnyheder bliver ikke "hypet" i massemedierne med overdrivelser og dramatiseringer – men de er fyldt med sjuskefejl, viser forskning. Og sjusk kombineret med en journalistisk fødekæde, der kamuflerer kilderne, får nyhederne til at ligne sladder.

Af Gunver Lystbæk Vestergård

■ »Antarktis er i gennemsnit blevet 4,5 grader varmere over de sidste 60 år«. En dagblads-journalist citerer avisen *New York Times*, som har påstanden fra en forskningsartikel i *Science*. Men journalisten får ikke omregnet de amerikanske fahrenheitgrader til celsius med det resultat, at gradtallet i den danske avisartikel bliver to grader for højt.

Citatet er et eksempel på, hvordan forskningsnyheder transformeres på rejsen gennem mediefødekæden fra tidsskrift til kommunikationsafdeling til nyhedsbureau til udenlandsk medie til dansk avis. Intet budskab kan passere uændret gennem så mange menneskelige kommunikationsporte – det erfarer de fleste allerede med "hviskelegen" i børnehaven.

Den skriftlige nyhed bliver omskrevet fra forskningssprog til lægmandssprog, versioneret til avis- web- tv- eller radiosprog og eventuelt oversat fra engelsk til dansk. Ikke bare ændringer, men fejl vil uundgå-

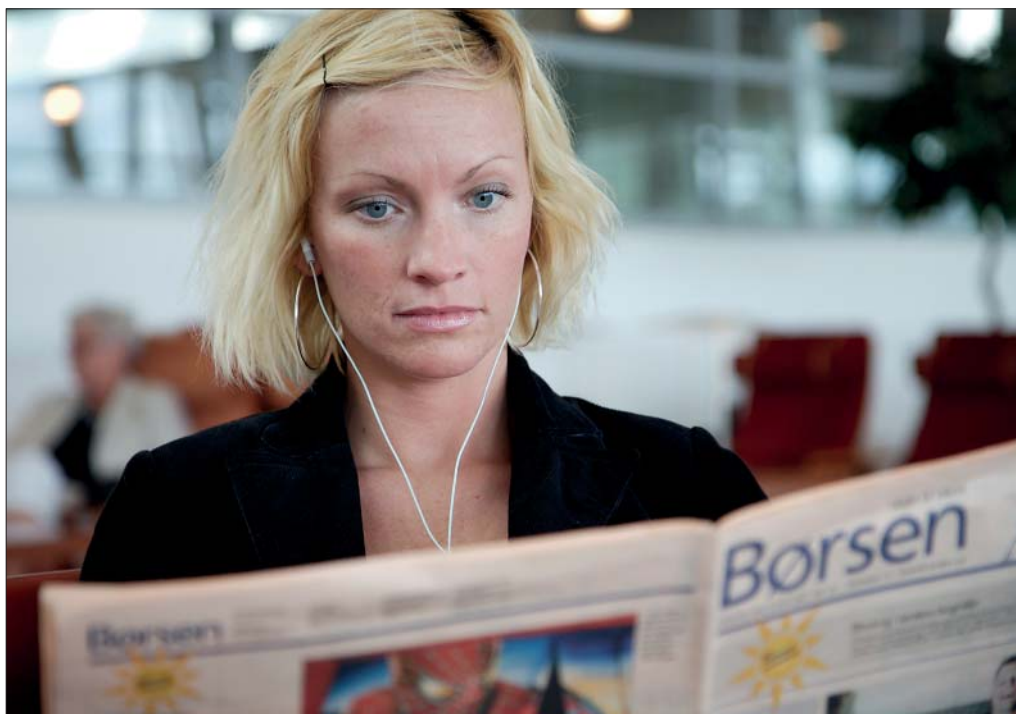

Foto: Colourbox

eligt opstå.

Det konkrete eksempel stammer fra mit speciale, netop offentliggjort i *Journal of Science Communication*, hvori jeg

undersøgte, hvor korrekte de tre danske dagblade *Information*, *Politiken* og *Jyllands-Posten* er, når de citerer videnskabelige artikler om ny klimaforskning

fra de to tidsskrifter *Science* og *Nature*. Jeg fandt fejl i 46 ud af 88 artikler fra 1997-2009.

En sådan fejlrate havde givet dumpekarakter på de fleste

uddannelsessteder, og konklusionen gør det nemt at klandre dagbladsjournalisterne for videnskabelig analfabetisme. Men antallet af fejl er irrelevant. Det interessante er, hvor de opstår i kæden, hvilken type fejl der er tale om, og hvilken effekt de har.

Pointen er her, at journalisten er det sidste led. I de biologiske fødekæder følger tungmetaller og andet skidt med, når de store dyr æder de små, og det gælder også i nyhedsverdenen. Massemedierne overtager med andre ord fejl, der allerede opstod i pressemeddelelsen eller endnu tidligere hos forskeren selv.

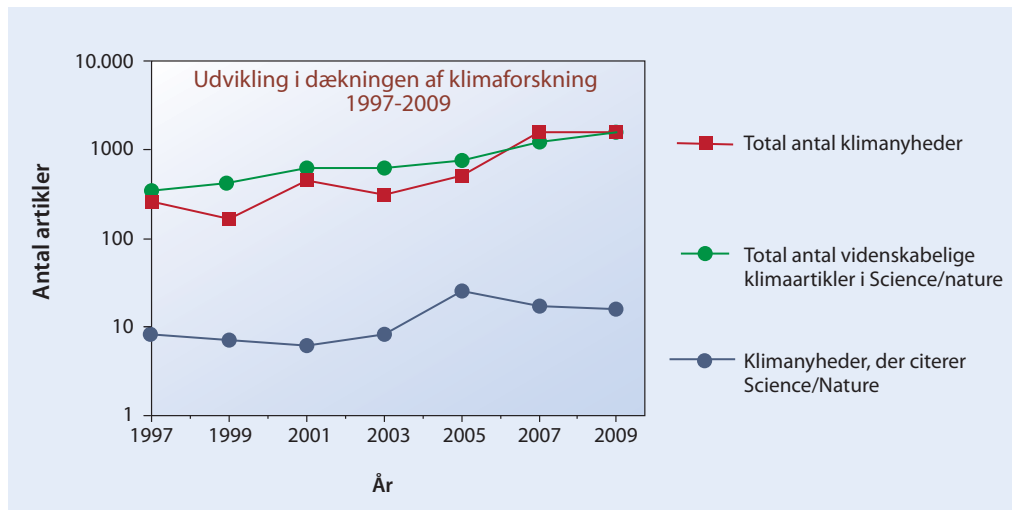
I 1997 citeres klimaforskerpioneren Wallace Broecker i en pressemeddelelse fra Columbia University for at sige, at vi i det næste århundrede skal brødføde en befolkning på 12-18 milliarder. Pressemeddelelsen bygger på en artikel i *Science*, men her er tallet 11-16 milliarder. En tilladelig fejl, men også en understregning af, at forskerne ikke er mere lodige end journalisterne, og at de også har interesse i at sætte tommelskruer på fakta og vinkel. Fejlene kan altså opstå i alle led af fødekæden, mens massemedierne altid tager skraldet.

Sjusk frem for overdrivelser

Forskning i videnskabsnyheders korrekthed er en amerikansk tradition fra 1970'erne med forskere som James Tankard, Lynn Pulford og Robert McCall i spidsen. Sammenfattende har godt 35 års studier vist, at videnskabsnyheder for det meste er korrekte, og at de hyppigste fejl er udeladelser og faktuelle fejl, mens overdrivelser, dramatiseringen eller andre former for sensationsskabende omskrivninger er få.

Den tendens bekræfter mit speciale. Syv procent af artiklerne indeholdt overdrivelser, mens der kun blev fundet to omskrivninger. I stedet var topscorerne faktuelle fejl, som fandtes i 16 procent og udeladelser i 13 procent. For det meste uforsætlige sjuskefejl.

At nogle forskere og lægfolk

År	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	Total
Klimanyheder, der citerer Science/Nature	8	7	6	8	26	17	16	88
Totalt antal klimanyheder	253	166	443	308	528	1615	1609	4922
Citerende klimanyheder i procent af total	3	4	1	3	5	1	1	2,6*
Totalt antal videnskabelige klimaartikler i Science/Nature	348	437	649	607	763	1251	1552	5607
Antal citerende artikler pr. avis								
Dagbladet Politiken	1	2	1	4	13	11	11	43
Dagbladet Information	4	4	3	1	9	3	5	29
Jyllands-Posten	3	1	2	3	4	3	0	16
*Gennemsnit pr. år								

Grafen og tabellen viser antallet af klimanyheder i de udvalgte dagblade. Antallet af klimanyheder og videnskabelige klimaartikler stiger voldsomt over perioden, mens antallet af klimanyheder, der citerer de videnskabelige klimaartikler, ikke vokser tilsvarende. Videnskaben fylder altså mindre og mindre i dagbladene i perioden. Bemærk for eksempel, at Jyllands-Posten ingen citerer har i 2009 – året for COP15 i København.

alligevel stædigt fastholder, at journalisternes sensationshunger forvansker videnskabsformidlingen, skyldes muligvis, at de få overdrevne artikler ofte bliver dagsordensættende, som bl.a. kommunikationsforskeren Claire McInerney har påvist.

Specialets konklusioner tyder i hvert fald på, at fejlene ikke skyldes en speciel journalistisk habitus, der bevidst eller ubevidst øger manipulationen. I stedet er det tale om sjuskefejl opstået vilkårlige steder i fødekæden.

Til gengæld er det journalisternes ansvar, at fejlene havner i massemediernes slutprodukt. De burde have dobbelttjekket fakta, og konsekvensen er, at nyhedernes pålidelighed daler. Det forekommer småironisk, at den forskning, der er blevet gennemtæsket af et nådesløst peer-review-system på vejen

fra laboratorium til tidsskrift, i formidlingsetapen fra tidsskrift til massemedie knap nok bliver "reviewed".

Men sådan er mediefødekæden. Når først en pressemeddelelse eller et telegram er ude, er der kun få, der bruger ressourcer på at dobbelttjekke. Selv om fejlen er åbenlys, kan den glide igennem som om processen foregår på autopilot. Det gælder ikke kun videnskaben, men alle nyhedskategorier.

Et arketyrisk lidt komisk eksempel var nyheden om, at amerikanske Jennifer Figge i 2009 havde svømmet over Atlanterhavet på 24 dage. Nyheden nåede hele vejen fra det internationale telegrambureau AP til Ritzau til DR og til en række andre danske og udenlandske medier. Ingen af gatekeeperne studsede tilsyne-

ladende over, at kvinden kunne svømme ca. 2.500 km på 24 dage – over 100 km om dagen. Men opmærksomme læsere tog lommeregneren frem og få dage efter udkom et dementi fra AP. Hun havde "kun" svømmet 400 km.

Jennifer Figge-historien blev dog hurtigt afsløret, fordi datamaterialet (Atlanterhavets størrelse, og verdensrekordhastigheden) til historien var tilgængeligt. Det er den til gengæld sjældent i massemediernes videnskabsnyheder, og det er her alarmklokkerne skal ringe.

De kamouflerede kilder

I arbejdet med specialet skulle jeg lokalisere de forskningsartikler i *Science* og *Nature*, som avisartiklerne citerede. Det viste sig, at være et større detektivarbejde. Ingen indeholdt hele forskningsartiklens

Metode og fejl

Via Infomedia blev alle avisartikler, der indeholder ordene "klimaforandring*", "drivhuseffekt*" eller "global* opvarmning*" og "Science" eller "Nature" i perioden 1997-2009 indsamlet. Herefter blev artiklerne sorteret, så kun artikler, der refererede et af de to tidsskrifter og kunne kategoriseres som en klimanyhed indgik i analysen. De citerede videnskabelige artikler blev lokaliseret og sammenlignet med deres korresponderende avisartikler. Pga. datamængdens størrelse blev kun ulige år (1997, 1999, 2001, 2003, 2005, 2007, 2009) inkluderet. Den efterfølgende analyse tog udgangspunkt i seks fejlkategorier, hvor en fejl defineres som "et misforhold mellem avisartikel og den citerede tidsskriftartikel".

1) Faktuelle fejl (16 procent, 14 artikler):

Forkerte tal, forkert brug af videnskabelige termer, begrebsforvirring. For eksempel blev 2,5 grader i en artikel i Nature fra 2003 til 4,5 grader i avisartiklen. Artiklen var oversat fra New York Times, hvor man bruger fahrenheit-grader i stedet for celsius, og 2,5 grader celsius svarer til 4,5 grader fahrenheit.

2) Kildeforveksling (11 procent, 10 artikler):

Påstande, der fejlagtigt har tidsskriftartiklen som kilde, men som oprindeligt stammer fra pressemeddelelse eller anden nyhedskilde. For eksempel havde påstanden »På den måde er sod årsag til måske 30 procent af de menneskeskabte klimaændringer« tidsskriftsartiklen som kilde, men var fra en pressemeddelelse.

3) Udeladelser/tilføjelser (23 procent, 20 artikler, (udeladelser 13 procent)):

Udeladelser eller tilføjelser til et direkte eller indirekte citat fra tidsskriftartiklen. For eksempel hævdede to artikler fra forskellige aviser med hjemmel i en Nature-artikel i 2003, at isbjørnene var truede. Men Nature-artiklen handlede om, hvordan isen ved Nordpolen er blevet skiftevis tykkere og tyndere over de sidste mange tusinder år, og omtalte ikke isbjørne eller andre dyr.

4) Overdrivelser (7 procent, 6 artikler):

Forhøjelse af værdier, forøgelse af det omtalte geografiske område eller andre former for overdrivelser. For eksempel står der i en avisartikel fra 2005, at »Ifølge nye beregninger tyder meget på, at temperaturen på kloden inden 100 år kan være steget med helt op til 10-11 grader«. Men af tidsskriftsartiklen fremgår det, at der tale om en udvidelse af usikkerhedsintervallet, og at sandsynligheden for en så høj stigning er under 4,2 procent.

5) Omskrivninger (2 procent, 2 artikler):

Meningsforstyrende omskrivninger og eufemismer. For eksempel blev det scenarie, at det muligvis bliver koldere på den nordlige halvkugle fremover i en artikel fra 1999 beskrevet som »verdensomspændende "dybfrost"«.

6) Fejlkonklusioner (10 procent, 9 artikler):

Fordrejninger af tidsskriftartiklens konklusion. For eksempel lød det i en artikel fra 2005: »Dramatisk svækkelse af Golfstrømmen beviset«. I den citerede Nature-artikel stod der i stedet, at resultaterne "antydede", at Golfstrømmen kunne være svækket. I 2009 kunne det tyske nyhedsmagasin Der Spiegel desuden fortælle, at Nature-artiklen var falsk alarm.

titel eller andre entydige mærker. Pressemeddelelser og andre nyhedsartikler var også kun sporadisk angivet som kilde til en påstand. Selv de webartikler, jeg fandt, havde ikke links til de videnskabelige artikler, trods det, at de ligger frit tilgængelige online.

Ydermere var der kildeforvekslinger i 11 % af de analyserede avisartikler. Det vil sige, at udsagn fra pressemeddelelser eller andre nyhedskilder fejlagtigt blev krediteret forskningsartiklen, eller at kildeangivelsen på anden måde var forkert. Dermed blev subjektive postulater mudret sammen

med peer-reviewed udsagn. I en artikel fra 2005 står der for eksempel, at »op til hundrede tusinder af mennesker« i det sydlige Afrika kan blive ramt af klimaforandringer. I sammenhængen fremstår det som om, påstanden er fra den videnskabelige artikel, men den er i stedet en tolkning af resultatet fremsat i en artikel på Natures populærvidenskabelige website *Nature News*.

Det bliver derfor umuligt for modtageren at tjekke massemediernes videnskabelige påstande. Kilderne er med andre ord kamouflerede, og eventuelle spor fra nyhedens

rejse gennem mediefødekæden er slettet.

Sjuskede nyheder uden præcis kildeangivelse tenderer sladder. I mange af avisartiklerne fandt jeg for eksempel en opbygning, der analogisk og eksemplificeret kan omskrives til: »Isbjørnen er tæt på at uddø. En ny artikel i det anerkendte tidsskrift *Nature* konkluderer, at det store rovdyr er tæt på at tabe til den globale opvarmning.« Det kan igen omskrives til følgende dialog: "Isbjørnen er tæt på at uddø" "Siger hvem?" "En eller anden forsker i *Nature*"

"Har du snakket med forskeren eller læst artiklen?"

"Nej"

"Hvor ved du det så fra?"

"Jeg læste det et eller andet sted"

Det ser ikke kønt ud, og historien ville formentlig være blevet sakset af redaktøren havde samme kildefejte skabelon været brugt inden for politisk eller økonomisk journalistik.

Hvorfor må læseren ikke vide, hvor den videnskabelige information er citeret fra? En lidt spekulativ forklaring er, at det vil afsløre, hvor lidt videnskabsjournalistik, der er egenproduceret. Der findes ingen dansk opgørelse over, hvor videnskabsnyheder stammer fra, men britisk forskning viser, at videnskabsjournalisters primære kilde er pressemeddelelser, og at 39 % citerer direkte fra dem rutinemæssigt. Et argument for denne forklaring er også, at medierne ofte tydeligt markerer, hvis de selv har gravet en historie frem eller interviewet hovedforskeren – altså en understregning af, at det er noget exceptionelt. Derudover er der tradition for, at pressemeddelelser anses som redaktionelt stof, der frit må copy-pastes ind i sin helhed eller i bidder.

Det forklarer dog ikke, hvorfor forskningsartiklen aldrig optræder med den fulde titel, som det er kutyme med f.eks. offentlige rapporter. Det ville ellers være næsten omkostningsfrit at sætte en kildeangivelse på den citerede forskningsartikel i bunden af avisartiklen.

Ofte lyder forklaringen, at den lange kildeangivelse er volapyk for gennemsnitslæseren og optager for meget dyrebare spalteplasser. Sandt nok, men samtidig kapper man en livline for fagnørderne, der gerne vil kontrollere artiklens påstande.

Hvor kommer videnskabsnyheder fra?

Hvordan kommer vi så den sjuskede og sladderlignende

videnskabsjournalistik til livs? Først og fremmest ved at pøse kølevand på forargelsen. I min analyse fandt jeg ikke én avisartikel, der havde manipuleret så meget med det videnskabelige budskab, at artiklen blev misvisende i sin helhed og langt de fleste fejl var ubetydelige. Der er problemer med videnskabsjournalistikken, men den er ikke i fordærv.

Så er der de sædvanlige løsningsforslag som oprustning af faget videnskabsjournalistik, større støtte til populærvidenskabelige nichemedier og medietræning af forskerne. Men først og fremmest mangler vi viden om dansk videnskabsjournalistik.

Vi kender ikke fødekædens processer til bunds, og vi ved ikke, hvor videnskabsnyhederne kommer fra. Vi mangler derfor en systematisk kortlægning af de strukturer, der tilsammen udgør det danske populærvidenskabelige kommunikationsnetværk. Først når vi har overblik over,

Foto: Colourbox

hvordan forskningsmateriale bearbejdes af de enkelte gatekeepere, kan vi pinpointe, hvor bristerne opstår og for-

hindre dem i at gentage sig. Sjusk og sladder bekæmpes bedst med grundighed og viden. ■

Om forfatteren

Gunver Lystbæk Vestergård er cand. public. med en bachelor i medievidenskab og videnskabsstudier.

gunvervest@hotmail.com

Tlf.: 4088 9994

Videre læsning

G.L. Vestergård, *From journal to headline: the accuracy of climate science news in Danish high quality newspapers*, *Journal of Science Communication* 10(02) (2011) A03.

Hele specialet er tilgængeligt på: <http://pure.au.dk/portal/da/glv@adm.au.dk>